

СЕКЦІЯ І. ДОСЛІДЖЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ: ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРА

УДК 930.2(430)"17"+930.1+:930.83:94(510)
DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-1>

Ганус С. О.

ORCID: 0000-0002-4840-953X

*старший викладач кафедри модерної історії України
та зарубіжних країн*

*Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна*

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ І ДЕРЖАВА У ФІЛОСОФСЬКИХ ТА ВСЕСВІТНЬО-ІСТОРИЧНИХ ПОБУДОВАХ НІМЕЦЬКОГО ПРОСВІТНИЦТВА ХVІІІ СТ.

Ключові слова: німецьке Просвітництво, німецьке сходознавство, китайська цивілізація, китайська держава, філософія історії, всесвітньоісторичний процес.

Великі географічні відкриття вже у 1-й чверті ХVІ ст. проклали шлях до віддалених земель, у т.ч. до Східної Азії і мали своїм природним наслідком усвідомлення побудови світу як системи. Її складові, як то держави, народи і цивілізації, постійно взаємодіючи, уподібнюються своєрідній мозаїці, окремі камінці котрої творять органічну єдність у багатоманітні. У ХХ ст. ці епістемі формують основу теорій та пояснювальних моделей світ-системи (Ф. Бродель, І. Валлерстайн, С. Амін, Дж. Аррігі, Т. дус Сантус, А.В. Коротяєв тощо). Але уявлення про єдність людства з'явилися не у ХХ ст., а значно раніше – у добу Просвітництва ХVІІІ ст., коли досвід відкриттів та освоєння культурно-історичних надбань Сходу налічував вже понад два століття. Вже тоді було на часі систематизувати накопичені знання у певні узагальнюючі побудови, котрими стали схеми всесвітньої історії, групування народів світу за расово-антропологічними та мовно-географічними критеріями.

Горизонт історії був розсунутий далеко за межі Європи і біблейського Сходу. Класик світ-системного підходу А.Г. Франк (1929–2005), розробляючи гуманоцентричну альтернативу європоцентризму, стверджував, що «всесвітня історія має бути відображенням і репрезентацією повного розмаїття людського досвіду та розвитку, що виходить за обмежені рубежі «Заходу» [9]. Історики філософії схильні навіть

вбачати паралелі між етичним вченням І. Канта та ідеями китайських мислителів-класиків [7, s. 168]. Мотивом для нас стало й те, що окремі трактування феномену Просвітництва грішать площинністю, приміром, у таких пасажах, як приписування йому намагань виправдати колоніальну політику з позицій субстанційного переважання Заходу, котрий, нібито, сприймав себе носієм освітньої, цивілізаційної місії стосовно відсталих незахідних народів [4, с. 136]. Але ж таке розуміння сформувалося у XIX ст. вже за зовсім інших політичних та соціокультурних передумов.

Старт знайомству Німеччини з Китаєм у XVII ст. був покладений єзуїтами-місіонерами Йоганном Шреком (1576–1630) та Адамом Шаллем фон Белле (1592–1666). Шрек, сповнений усвідомлення історичної значимості майбутньої подорожі до Піднебесної, писав 18 січня 1616 р. своєму доброму знайомому, медикові та аптекарю папського двору Йоганнесу Фаберу, що він не готовий навіть задля власної безпеки і комфорту «відмовитися від цієї великої місії... і заповзти в якийсь куток без жодного сенсу чи користі для себе та інших» [8, s. 85]. Значну роль у популяризації знань про Китай у Європі відіграв Атанасій Кірхер (1602–1680), так само єзуїт, інтелектуал унікальної обізнаності та вчений-полімаст, автор чисельних праць у різних галузях знання. У Китаї, найшвидше, він не був. Але його компілятивна ерудитська монографія, відома у скороченому варіанті назви як «*China Illustrata*» (1667), може упевнено вважатися стартовою у царині європейської синології. До речі, вона містила першу карту Китаю, котру побачив європейський читач [6, с. 66].

У сучасних трактуваннях плідна робота європейських місіонерів і вчених тих часів оцінюється достатньо високо, оскільки, на думку Е. Цеттла, завдяки їхнім талантам адаптуватися та бути друзями, вони зблизили народи та культури. Ретрансляція європейської культури в Китаї та китайської культури в Європі в основному є їхньою заслугою [8, s. 82]. У своїх книгах і листах місіонери змальовували захоплюючу картину історії та культури Китаю, викликаючи у Європі живий інтерес і захоплення цією далекою цивілізацією Сходу. Відтак, ці контакти ми можемо вважати динамічним початком пізнавального інтересу до Китаю в Німеччині, котрий перетворився у модус регулярного освоєння культурно-цивілізаційної спадщини Східної Азії.

Ці спостереження дають змогу спростувати твердження, що стійке шанування китайської культури в Німеччині має імпульсом філософські та математичні студії геніального Готфріда Вільгельма Ляйбніца (1646-1716). Утім, його заслуги у синології таки чималі. Для нашої теми важливими є не тільки ляйбніцеві етико-філософські та культурно-пізнавальні викладки, сфокусовані на китайських цивілізаційних

надбаннях. Скажімо, прусський мислитель вважав вельми повчальною конфуціанську етичну традицію для європейців. А зі впливом онтологічного дуалізму начал «ян» та «їнь» пов'язують відкриту Ляйбніцем двоїсту систему обчислення в арифметиці, котра заклала основи сучасної мови програмування [2, с. 37]. Не менше, а може й більше значення має монадологічне філософське вчення Ляйбніца. Воно підводить до розуміння цивілізації як сукупності монад, котрі є «атомами природи», або «елементами речей», які наділені відмінностями, адже «у природі ніколи немає двох істот, одна з яких була би в усьому як інша». Крім того, монади перебувають у стані безперервних змін, котрі складають їхню іманентну природу. Використавши формулу «множинності у єдності чи у простому» та маючи на увазі, що Всесвіт сам по собі становить монаду [3, с. 9–17], Ляйбніц зі своїх позицій підходить до феномену світ-системи, вплітаючи, таким чином, Китай та його цивілізаційні надбання у його рамки.

У своєму грандіозному всесвітньо-історичному компендіумі *«Ідеї до філософії історії людства»* (1784-1791) видатний німецький просвітник Йоганн Готфрід Гердер (1744-1803) висловлює переконання про самоцінність різних епох у розвитку культури, як і народів, котрі є її носіями, безвідносно до якихось еталонних значень, тим більше європоцентристських. Сторінки цієї праці, присвячені Китаю, сповнені пафосними метафорами, на взірець «однієї з найдавніших і націкавіших країн на усій Землі». Ця земля «за давністю своєю і культурою сама іменує себе першою з країн, квіткою, котра росте в осерді світу» Терпляча старанність людей перетворила дикі нагір'я і пустелі у родючі землі, а різні її частини поєднані в єдине ціле досконалою системою шляхів і каналів. Характеристики державного ладу Китаю подаються як наочний прояв пошани сина по відношенню до батька, що тотожне пошані підданих по відношенню до глави держави. Закони, створені як втілення моральних принципів, дивовижна релігійна і світоглядна терпимість перетворили Китай в очак Гердера у взірець досконалого державного устрою, рівного котрому він більше не знаходить. [1, с. 391–392].

Характеристику китайських сюжетів у творчості німецьких просвітників можемо продовжувати через розгляд праць Й.В. Гьоте, А.Л. Шльоцера, А.Г.Л. Геєрена та інших. Але мусимо згадати інше – стійку моду на китайську естетику у Європі, котра одержала найменування *шинуазрі*, від франц. *Chinoiserie*, тобто буквально – китайщина. Ставши варіантом стилю рококо, шинуазрі втілювався у спорудах та інтер'єрах у китайському стилі, шаленому попиті на китайські товари – тканини, аксесуари, посуд і предмети розкоші. Для удоступнення цих товарів у 1752 р. була створена «Королівська прусська

азійська емденська торгова компанія», перед котрою ставилось завдання встановити торговельні зв'язки з Китаєм через Кантон [6, с. 66]. Захоплення традицією чаювання призвело до появи у палацово-паркових ансамблях «чайних будиночків» чи «китайських павільйонів». Так у 1755–1764 рр. за ескізами прусського короля Фрідріха II (1712–1786) у потсдамському парку Сан-Сусі був споруджений «Китайський чайний будиночок».

Позитивне і навіть захоплене сприйняття Китаю, його суспільних та державних форм, культури є аргументом тому, що уявний Схід у дусі просвітницького універсализму, толерантного ставлення до «іншості» частенько представлений як джерело запозичення досвіду вдосконалення людини, суспільства і держави на засадах раціональності та гармонії у самій Європі. Ми можемо упевнено казати, що ця парадигма представлена у поглядах багатьох представників просвітницької філософської та історичної думки. Для учених та філософів доби Просвітництва Китай втілює ідеал суспільства, заснованого на розумі та людяності. З цих позицій світ-системні теорії можуть сприйматися як відроджені і модифіковані просвітницькі ідеї, представлені у цілому ряді відомих і призабутих творів XVIII ст.

Література:

1. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. Пер. с нем. Москва: Наука, 1977. 703 с.
2. Лейбниц Г.В. Письма и эссе о китайской философии и двоичной системе исчисления. Предисл. В.М. Яковлева. Москва: Ин-т философии РАН, 2005. 404 с.
3. Ляйбніц Г.В. Монадологія. Пер. з франц. П. Бортусяк. Львів: Café philosophique, 2017. 132 с.
4. Сергеева О.А. Теории и практика межцивилизационного взаимодействия: концепция современного Китая. В: Вестник Московского гор. пед. у-та. Серия «Философские науки», 2010. № 1(2). С. 125-141. URL: [https://www.mgpu.ru/uploads/adv_documents/2673/1485780152-VestnikSeriyaFilosofskieNauki1\(2\)2010.Pdf#page=125](https://www.mgpu.ru/uploads/adv_documents/2673/1485780152-VestnikSeriyaFilosofskieNauki1(2)2010.Pdf#page=125)
5. Хренов П. «Die kulturelle Eroberung Europas»: история становления германского ориентализма в европейской культуре нового времени (XVII-XVIII вв.). В: Государства Центр. и Вост. Европы в исторической перспективе: сб. науч. статей; под ред. Р.Б. Гагуа. Вып. 6. Пинск: ПолесГУ, 2022. С.36-39. URL: https://rep.polesu.by/bitstream/123456789/24819/1/Die_kulturelle.pdf
6. Цвук А.В. История становления и развития китайско-германских отношений в XVIII – сер. XX вв. В: Вестник Российского ун-та дружбы народов. 2016. № 1. С. 65-71.

7. Driesch Hans und Margarete, Fern-Ost. Als Gäste Jungchinas. Leipzig: F.A. Brockhaus Verlag, 1925. 314 s.

8. Aus Johannes Schrecks Briefen: 1616, 18. Jan., an Faber; Rheinfeldern → Rom. In: Zettl E. Johannes Schreck-Terrentius SJ 1576 – 1630. Gelehrter und China-Missionar, Sein Leben und Werk. Konstanz: HTWG Konstanz, 2016. 122 p.

9. The World System: Five Hundred Years or Five Thousand? Ed. by Andre G. Frank and Barry K. Gills. London: Routledge, 344 p. URL: http://abuss.narod.ru/Biblio/WS/ws-5000_1.htm

УДК 1:165.192

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-284-8-2>

Глушко Т. П.

ORCID: 0000-0002-8759-7975

доктор філософських наук, професор,

професор кафедри філософії

*Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

СТАРОДАВНІ КИТАЙСЬКІ СТРАТАГЕМИ У СТРУКТУРІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ

Ключові слова: Китай, стратагеми, соціально-філософський дискурс, конкуренція, бізнес, економіка, дипломатія, політика.

Давня китайська цивілізація сформувала тридцять шість, досить відомих у сучасному світі, моделей конкуренції в якості універсальних інструментів розв'язання проблем, що отримали назву стратагем. Сміслові навантаження цього терміну передбачає, перш за все, своєрідну хитрість, метою якої є введення опонента в оману, засобами продукування неочікуваних рішень, з метою отримання суттєвої конкурентної переваги. Сутнісною особливістю стратагем є їхня алгоритмічність, яка розкривається у визначенні певної послідовності дій, що орієнтовані на досягнення прихованої мети.

Важливо зважати, що сам цей феномен суттєво відрізняється від звичного для нас поняття «стратегія», оскільки може мати як тактичне, так і стратегічне значення та відповідні рівні застосування [1]. Відповідно, стародавні китайські стратагеми постають як когнітивно-поведінкові формули міжособистісної та міждержавної взаємодії, які,